

OPINIE OEKRAÏNE

Russische filmmakers zijn geniaal in hun beeldspraak

DS

^(L)
De Standaard

Met de donkere dagen komen bij Rusland-kenner Johan de Boose ook beelden over de uitzichtloosheid van de oorlog.

Johan de Boose

Schrijver en Oost-Europakenner.

Zaterdag 25 november 2023 om 03:00



Met de donkere dagen komen de donkere beelden, ieder jaar opnieuw. Ik zit in een kroeg in kleine kring te zoeken naar manieren om de wereld te verbeteren. Klaas en kerst naderen op kousenvoeten met lekkers en vrede, en wij leven nog altijd op een planeet vol vernielingsdrift.

Een vriendin zegt: 'Ik ben kleinburgerlijk. Ik bescherm mijn huis en mijn kinderen. Ik wil gezond blijven en ik houd oorlog ver buiten de deur.' 'Dat doe ik ook', zeg ik. 'Jij bent ook kleinburgerlijk,' zegt ze, 'en we kunnen wel zeggen: die windbuilen bakken er niets van, wacht tot ik daar zit, dan zal er wat veranderen. Weet je, er zal niets veranderen, want jij zult daar nooit zitten. Om daar te komen moet je al je kleinburgerlijkheid opgeven, je huis en kinderen in de eerste plaats, vrede is slechts een hobby voor pussy's. Je moet erboven staan, je moet bereid zijn alles te doen, ook mensen opofferen, duizenden, miljoenen als het moet, om je doel te bereiken, een doel dat jij alleen kunt zien, jij en je handvol getrouwen. Maar dat gaan wij nooit doen, jij noch ik, want wij zijn kleinburgerlijk.'

Alzo spreekt de vriendin. Buiten gaat de mistgrijsachtige dag over in de nacht, en overall floept het bonte feestlicht aan. In een etalage dwarrelt kunstmatige sneeuw neer. Het woord kleinburgerlijk maalt door mijn hoofd. De vorige dag zag ik *Liefdeloos*, een film uit 2017 van de Russische regisseur Andrej Zvjagintsev. Ik vat de uiterst simpele plot samen: een stel

leeft in onmin en gaat scheiden. Zoonlief is de speelbal. Wie zal hem krijgen? Hij is een huilebalk en zit gevangen tussen strijdende roofdieren.

Weggelopen jongen

Hij besluit om weg te lopen. Iedereen gaat wanhopig op zoek, de bekvechtende ouders, de politie, de hele gemeenschap. Zoonlief is weg. Simpel en triest, maar er is hoegenaamd niets simpels aan de manier waarop Zvjagintsev het verhaal vertelt, integendeel, Zvjagintsev is een genie. Je gaat als kijker helemaal mee in het liefdeloze gekibbel, in de liefdeloze houding jegens een kind, in de liefdeloze maatschappij die wel iets beters te doen heeft dan een weggelopen joch te zoeken in het grootste land ter wereld. Op de radio hoor je intussen het nieuws: 'De strijd om de Krim ... De fascistische Oekraïne ... Rusland op weg naar overwinning ...'. In het nieuwsbericht echoot de naam van de president, die een doel ziet dat hij alleen kan zien, in een zelfverzonnen toekomst.

Halfweg weet je als kijker: hoe men ook zoekt, men zal de toekomst nooit vinden. Hoe langer men zoekt, hoe minder men vindt. Dat verloren voorwerp, die weggelopen jongen, is de toekomst. Rusland staat aan het begin van een uitzichtloze oorlog die talloze jaren zal duren en honderdduizenden mensenlevens zal kosten. Honderdduizenden toekomst. Weg, en ze komen nooit meer terug.

De film begint en eindigt met pittoreske beelden van winterse bomen die weerspiegeld worden in het water. Een lint, daar ooit achtergelaten door de jongen, wappert aan een tak. Het laatste teken van leven in een mistgraauwe wereld.

Geniale dissidenten

Russische dissidenten zijn geniaal. Zo was het ook in de Sovjet-Unie: kunstenaars vonden metaforen om hun kritiek in te verpakken. In de film *Liefdeloos* is de jongen de metafoor voor een verloren generatie. Zelfs als je hem zou terugvinden, opgezwollen en paars in het slijk, wekt hij alleen maar walging op.

Zvjagintsev heeft na deze film politieke uitspraken gedaan – het woord 'vrede' of 'oorlog' uitspreken is in Rusland al een politieke daad – en toen corona de wereld in haar greep had, kreeg hij een vaccin waardoor hij opeens niet meer kon ademen, praten of lopen. Daarop volgde moeizaam herstel. Momenteel woont hij in Parijs. Mijn verbeelding slaat op hol als ik aan dat vaccin denk uit de spuit van een goedbedoelende vaderlandslievende arts.

Een andere Rus die nadacht over uitzichtloosheid en toekomst, was Andrej Tarkovski, Zvjagintsevs leermeester. In Tarkovski's films zijn de personages ook op zoek, soms na een scheiding, en verdwalen ze. Ze begeven zich op weg om hun onbenullige, kleinburgerlijke leven zin te geven. Die zoektocht zit vol verrassingen, maar er is vaak licht aan het einde van de tunnel.

Behalve in Tarkovski's laatste film, *Het offer*. Daarin steekt een man zijn huis in brand, een idyllisch Russisch houten landhuis, zodat zijn hele verleden in vlammen opgaat. Als ook de dood is langsgelopen, verschijnt een jongen in beeld, die iedere dag water geeft aan een dode tak, in de hoop dat hij ooit weer bloeit.

De dode tak van Tarkovski is verwant aan de wintertakken van Zvjagintsev. In beide gevallen is er, in het holst van de winter, geen sprankje hoop meer. Tenzij je je inbeeldt dat een dode tak op een ochtend weer vruchten draagt. Tenzij je het paarse rottende lijf van het kind dat 'toekomst' heet, weer leven inblaast.

Klaas en kerst sluipen dichterbij. Ze verstoppelen zich achter de lantaarnpalen die als dode takken in de straten staan. Ze wachten tot Black Friday plaats heeft geruimd. De vriendin nipt van haar trappist. We zitten nog een tijdlang na te denken over hoe het deze winter wellicht weer niet zal lukken, die verbetering van de wereld, want daarvoor zouden we naar een hoger doel moeten reiken, een doel dat alle middelen heiligt, en zouden we alles moeten opgeven: onze walging bij het zien van een halfdode baby in een stukgeschoten ziekenhuis, van een ontmande kerel in een dorp langs de Dnjepr, van een gijzelaar in een stikdonkere kelder. Allemaal kleinburgerlijke dingen.

Bron artikel: *De Standaard*, 25 november 2023, https://www.standaard.be/cnt/dmf20231124_96418346.

Dit artikel werd gereproduceerd met toestemming van de uitgever, alle rechten voorbehouden. Elk hergebruik dient het voorwerp uit te maken van een specifieke toestemming van de beheersvennootschap License2Publish: info@license2publish.be.